

سفرنامه آنتونی جنکینسن به ایران و روسیه

● شهناز رازپوش

■ Early Voyages and Travels to Russia and Persia
 ■ Author: Anthony Jenkinson
 ■ Edited by: mogan and Coode
 ■ Publisher: New York, Burt Franklin, 1886, 2 vols.

هدف از این سفارت، علاوه بر کوتاه کردن دست پرتغالیان از بازرگانی پرسود ابریشم ایران، کاستن از نفوذ آنان بر اقیانوس هند بود.^۵ وی از طریق دریای خزر و پس از مواجهه با رویدادهای سخت و خطرناک خود را به دربند رساند و از آن جا راهی شماخی شد. سپس با توصیه نامه عبدالله خان استاجلو، حاکم شماخی و خواهرزاده شاه تهماسب (حک: ۹۳۰-۹۸۴) راهی قزوین، پایتخت صفویان شد و در ۱۵۶۲/۹۷۰ به عنوان نخستین سفیر ملکه انگلستان به حضور شاه ایران رسید. شاه تهماسب، ابتدا او را به گرمی پذیرفت اما وقتی از مسیحی بودن او آگاه شد، وی را از دربار بیرون کرد.^۶

با این که جنکینسن نتوانست باب مناسبات تجاری با ایران را برقرار کند، سفارت او زمینه حضور بازرگانان بعدی انگلیسی در ایران را فراهم کرد. او در ۹۷۲ انگلستان بازگشت و از این هنگام به بعد تا زمان درگذشتن به عنوان سفیر انگلستان در اروپا و روسیه مأموریت‌های مهم و موفقیت‌آمیزی انجام داد.

جنکینسن، شهرتش را بیشتر و امدار سفرهای مکرر و طولانی به شرق، اروپا و مناطقی از آفریقا بود. وی که دریانوردی ماهر بود، در ضمن سفرهایش از راه‌های دریایی و زمینی نقشه‌های جامعی تهیه کرد که برخی از آن‌ها هنوز هم از اعتبار خاصی برخوردارند. او نخستین انگلیسی بود که به آسیای مرکزی راه یافت و اولین فرد انگلیسی بود که دریای خزر را با کشتی در نوردید و فهمید که دریای خزر، دریای بسته‌ای است و به تهیه نقشه‌ای از قسمت‌های شرقی و غربی روسیه و دریای خزر مبادرت کرد.^۷

جنکینسن شرح سفرهایش را در دو مجلد با عنوان نخستین سفرهای دریایی و زمینی به روسیه و ایران نوشت^۸ که

آنتونی جنکینسن Anthony Jenkinson (م ۱۰۱۸/۱۶۱۰) برخاسته از خاندان سرشناس انگلیسی بود. زادگاه او را آکسفورد دانسته‌اند. در جوانی در یک کمپانی معتبر بازرگانی مشغول به کار شد. وی در ۱۵۵۳/۹۶۰ برای امور بازرگانی در حلب به سر می‌برد که شاهد لشکرکشی سلیمان دوم، امپراتور عثمانی، به حلب و ایران بود و در این مورد شرح مفصلی نوشته است.^۱ دو سال بعد، به سبب شایستگی، از طرف الیزابت اول، ملکه انگلستان (حک: ۱۵۵۷-۱۶۰۳) عازم روسیه شد تا راه جدیدی از روسیه به چین بیابد، همکاری‌اش نیز در تجارتخانه او را به عنوان نماینده خود به کمپانی مسکووی یا کمپانی روسیه معرفی کردند. این کمپانی که در ۱۵۵۳/۹۶۰ در مسکو تأسیس شده بود، علاوه بر امور بازرگانی از لحاظ سیاسی نیز نقش مهمی در روابط روسیه و انگلستان برعهده داشت.^۲

از این زمان به بعد جنکینسن نه فقط به عنوان بازرگان، بلکه به عنوان سیاستمداری ماهر در صحنه سیاست دولت انگلستان و همسو با منافع این امپراتوری نقش به‌سزایی ایفا می‌کند. رفتار او به حدی زیرکانه و هوشمندانه بود که تزار روسیه، ایوان مخوف، را تحت تأثیر قرار داد و وی تسهیلاتی را برای کمپانی فراهم آورد.^۳ حتی از جانب تزار و به عنوان سفیر او به بخارا فرستاده شد تا از آن جا راهی چین شود. اما جنکینسن به سبب ماجراهای خطرناکی که به خاطر موقعیت نابسامان بخارا در آن زمان گریبانگیرش شد، ناگزیر به بازگشت به مسکو شد.^۴

وی در سال ۱۵۶۰/۹۶۷ به لندن بازگشت، با این که یافتن راهی از روسیه به چین تقریباً غیرممکن به نظر می‌رسید. در سال ۱۵۶۱/۹۶۸، به عنوان سفیر انگلستان راهی ایران شد.

جنکینسن که دریانوردی ماهر بود، در ضمن سفرهایش از راه‌های دریایی و زمینی نقشه‌های جامعی تهیه کرد که برخی از آن‌ها هنوز هم از اعتبار خاصی برخوردارند

بندر انزلی،
نقاشی یک سیاح
اروپایی عصر صفوی

هدف از سفارت
جنکینسن،
علاوه بر کوتاه کردن
دست پرتغالیان
از بازرگانی پرسود
ابریشم ایران،
کاستن از نفوذ آنان
بر اقیانوس هند بود

پی‌نوشت‌ها:

۱. جنکینسن، ج ۱، ص ۶-۱.
۲. همان، ج ۱، مقدمه مورگان و کوت، ص Lyiy؛ Lxxxvii؛
Lxxxix؛
۳. جنکینسن، ج ۱، صص ۳۱-۳۰.
۴. همان، ج ۱، صص ۵۲، ۵۹، ۶۲، ۶۳، ۶۵، ۷۰، ۸۷، ۹۴.
۵. همان، مقدمه مورگان و کوت، پانویس ۱، ص ۱۴۴.
۶. همان، صص ۴۷-۱۴۴.
۷. همان، مقدمه مورگان و کوت، ص

.cxlviii. cxiv. cxiii. cvii. cxxi

8. Early voyages and travels to Russia and pesia

9. Morgan and coode

یک بار در سال ۱۸۸۶ در لندن و بار دیگر در امریکا به چاپ رسید. این اثر مقدمه مفصلی به قلم مورگان و کوت^۱ دارد. این دو ویراستار کتاب جنکینسن، شرح دقیقی از رویدادهای زندگی جنکینسن به رشته تحریر درآورده‌اند.

سفرنامه جنکینسن با شرح لشکرکشی سلیمان عثمانی به حلب آغاز می‌شود، سپس وی، توصیفات دقیقی از سفرش به روسیه، چگونگی وضعیت راه و مأموریتش در روسیه و سپس ایران به دست می‌دهد. بیشتر محتوای کتاب، مکتوبات جنکینسن با صاحب‌منصبان انگلیسی است که در ضمن نامه‌نگاری با آن‌ها به شرح سفرش نیز می‌پردازد. اهمیت ویژه این کتاب به سبب تأثیر به‌سزای آن بر جغرافیای سده‌های ۱۶-۱۷/۱۰-۱۱ است و افزون بر آن به خاطر ارائه روابط تجاری - سیاسی روسیه با انگلستان در سده یازدهم هجری است. کتاب جنکینسن علاوه بر فهرست اعلام، در انتهای مجلد دوم ضمیمه‌ای دارد که مربوط به سفرهای صاحب‌منصبان دیگر انگلیسی به ایران و روسیه است که از لحاظ تاریخی خالی از اهمیت نمی‌باشد.